

2. Климчук О.М. Розвиток розшукової діяльності на українських землях під владою іноземних держав (XIII–XVIII ст.). *Науковий вісник публічного та приватного права*. Випуск 3, 2020. С. 9–15.
3. Максимейко Н. А. Сеймы Литовско-Русского государства до Люблинской унии 1569 г. Харьков: Тип. Дарре, 1902. С. 81.
4. Марчук Р.П. Обумовленість права суспільним устроєм українських земель за Польсько-Литовської доби. *Державне управління: теорія та практика*. 2010. № 2. С. 1–10.
5. Музыченко П.П., Долматова Н.И. История государства и права Украины в вопросах и ответах. Ч. 1. Харьков: «Одиссей», 1999. 288 с.
6. Статут 1588 года. URL: <https://pravo.by/pravovaya-informatsiya/pomniki-gistoryi-prava-belarusi/kanstyutysyuna-prava-belarusi/statuty-vyalikaga-knyastva-lito-skaga/statut-1588-goda/>

Ярослав ГУНЬКО,

здобувач вищої освіти,

Житомирський державний університет імені Івана Франка,

м. Житомир, Україна

ПРИНЦИП ПОДІЛ ВЛАДИ НА ЗАПОРІЗЬКІЙ СІЧІ

Анотація. У статті аналізується порядок і система організації влади на козацькій Запорізькій Січі у ХУІІ ст., розглядаються традиції поділу влади як в попередні віки, так і в наступних державних утвореннях, порядок обрання козацької старшини її функціональні повноваження.

Ключові слова: принцип поділу влади, козацтво, Запорізька Січ, козацька старшина, органи управління.

На сучасному етапі розвитку державно організованого суспільства одним із основоположних принципів побудови механізму держави є принцип розподілу влади. В Україні на кожному етапі її розвитку розподіл влади мав власні традиції. Цікавим є, зокрема, розподіл влади на Запорізькій Січі, яка була напівавтономною державою і протодержавою козаків у ХVІ-ХVІІІ століттях. Запорізька Січ була силою, яка прагнула реалізувати політичні та державні ідеали українського етносу, мала вирішальний вплив на формування нових моделей світогляду та нової політичної культури в українському суспільстві, формувала українську самобутність та менталітет. Українська держава доби козацтва була формою найвищого розвитку українського етносу в ранньомодерній історії України, свідченням її державотворчого потенціалу, істотною передумовою здійснення націотворчих процесів в українському суспільстві, тому дослідження її політичного устрою є необхідним та актуальним. Дослідженню окремих аспектів політичного устрою Запорізької

Січі присвячено праці О. Бабич [1], М. Коннової [2], О. Олійник [3], С. Пасічник[4] та ін.

Мета даної статті полягає у дослідженні поділу влади на Запорізькій Січі.

За часів козацької держави можна досліджувати структуру публічної влади, елементи якої певною мірою ідентичні сучасним формам публічної влади. Відмовляючись визнавати владу будь-якого правителя, козаки здійснювали самоврядування відповідно до звичаїв і традицій, що склалися поколіннями. Усі козаки мали рівні права, їхні стосунки ґрунтувалися на засадах щирого братерства та взаємодопомоги.

Деякі джерела називають Запорозьку Січ «козацькою республікою» [2, с. 199], оскільки вища влада в ній належала зборам усіх її учасників, а її керівники (старшини) обиралися. Козаки утворювали товариство (громаду), що складалося з «куренів» (у кожному було кілька сотень козаків).

Про традиції демократичного правління Запорозької Січі засвідчують подільність (Січ поділялася на курені, їх було максимум 38), територіальність – на паланки (п'ять чи вісім), вибірковість (козаки куреня підлягали владі виборного куреневого отамана).

Формою вищого органу самоврядування була військова рада за участю всіх козаків, яка вирішувала найважливіші питання. Рада скликала за потребою, але завжди на Різдво і Покрову. Ради скликалися також у куренях і паланках [3, с. 211].

Січова Рада обирала провідником кошового отамана. Їй допомагали старший секретар (писар), головний суддя, головний архівіст. Під час військових дій Отаман мав необмежену владу, яку підтримував його штаб як військова колегія. За згодою Ради він вирішував, чи підтримувати якогось гетьмана (наприклад Богдана Хмельницького) чи інших державних діячів [4].

Військові збори обирали командирів і начальників, наприклад полковників (керівників військових частин чисельністю до кількох тисяч козаків), приймали рішення про участь у війні, затверджували плани конкретних бойових дій, читали дипломатичну кореспонденцію різних адресатів, приймали іноземних послів, формували склад козацьких посольств до польського короля та іноземних правителів, визначали і затверджували їхні посольські інструкції, іноді виносили і виконували судові вирoki тощо. Козацькі ради також обирали правлячу верхівку Запорозької Січі, в тому числі кошового отамана, який, з одного боку, мав владу над січовими козаками, а з іншого – підпорядковувався запорозькому гетьману.

На генеральних козацьких радах, крім іншого, формували виконавчу, судову та військову владу Війська Запорозького різного рівня. Наприклад,

обирався гетьман, влада якого поширювалася на всіх козаків Війська Запорозького, у тому числі на тих, хто проживав у волості, тобто в населених пунктах України, насамперед у межах Київського та Брацлавського воєводств.

Інститут гетьманства займав надзвичайно важливе місце в політичній системі козацької гетьманської держави. Зміна влади гетьмана неодмінно екстраполювалася на державно-правове становище України. Обраний гетьман зосереджував у своїх руках надзвичайно широкий спектр повноважень у законодавчій, виконавчій та судовій гілках. Він скликав Генеральну раду і Раду старшин, очолював їх, брав участь в обговоренні питань і рішень рад, організував їх виконання, очолював адміністрацію; гетьманський підпис видавав найважливіші розпорядження та універсали — правові акти, що мали силу закону; він також очолював судову владу, виконуючи функції вищої апеляційної інстанції; організував і керував фінансами, встановлював податки, керував земельним фондом; визначав напрями зовнішньої політики країни; очолював військо [3, с. 78].

Діяльність загальних козацьких рад ґрунтувалась на прямій демократії козацької громади. Це означало, що кожен повноправний козак мав можливість безпосередньо впливати на формування внутрішньої та зовнішньої політики Війська Запорозького. В умовах козацького побуту, пов'язаного з постійною необхідністю мобілізації суспільства Війська Запорозького на вирішення нагальних військових проблем, а також адекватного реагування на виклики корпоративним інтересам запорізької громади в політичному, соціальному та економічному сенсі, Генеральна Рада була інструментом держави демократії [4].

Безпосередня демократія Генеральної козацької ради мала і слабкі сторони. Наприклад, багатотисячний натовп не міг професійно домовитися чи опрацювати текст документів. Проте було знайдено прийнятний механізм попередньої підготовки порядку денного: на загальній козацькій раді було сформовано групу компетентних і авторитетних козаків, насамперед із старшини, яка виконувала відповідну підготовчу роботу та представляла її результати Генеральній раді. Проте не всі проблеми безпосередньої демократії козацького кола можна було легко вирішити. Зокрема, великі маси козаків, які зібралися на раду, не були застраховані від психології натовпу. Тому вони не завжди прислухалися до раціональних аргументів і легко піддавалися навіюванням і бунтівним настроям. До труднощів козацької демократії можна віднести і те, що козаки не завжди могли швидко і легко зібратися на раду, рішення якої приймалися без зайвого зволікання за результатами безпосереднього волевиявлення [5, с. 57].

Структура запорозької громади ґрунтувалася на республікансько-демократичних засадах [3, с. 169]. Усі військові старшини обиралися Військовою радою на один рік. Найвищу владу після Військової ради мав кошовий отаман – військову, адміністративну, судову, і він був підзвітний Військовій раді. Другою особою після отамана вважався військовий суддя, який виступав гарантом споконвічних звичаїв січової громади. У своїх рішеннях він керувався звичаєвим правом, яке передавалося з вуст в уста. Зовнішньою ознакою влади була велика срібна печатка, що закріплювала всі рішення січового товариства. Крім судових функцій, він заміняв кошового отамана, був начальником артилерії. Курені були адміністративними та військовими одиницями. Їх очолювали виборні та підзвітні ради куреневих отаманів [4].

Військовий осавул наглядав за дотриманням запорожцями порядку й дисципліни, стежив за виконанням судових рішень ради та отамана, вів дізнання про скоєні правопорушення тощо [3, с. 56].

Козацький військовий суд суворо карав насильство та крадіжки серед співвітчизників, завезення жінок на Січ, вживання алкоголю в періоди конфліктів та інші правопорушення [1, с. 77].

Отже, організація козацького самоврядування Запорозької Січі дає підстави стверджувати, що тут зароджувалася українська державність, адже вся система військово-адміністративної влади забезпечувала виконання внутрішніх і зовнішніх функцій, властивих державі. Публічна влада Запорозької Січі певною мірою ідентична сучасним формам публічної влади.

Список використаних джерел і літератури:

1. Бабич О. М. Реформування системи місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування: сьогодення та перспективи. *Проблеми державного управління та адміністративне право*. Часопис Київського університету права. 2009. №. 2. С. 109–111.
2. Коннова М. В. Історичні аспекти формування системи управління та адміністрування на українських землях козацької доби. Вінниця: КВНЗ “ВАНО”, 2020. С. 198–208.
3. Олійник О. Л. Врядування в Україні княжої та козацької доби. Запоріжжя : Класич. приват. ун-т, 2012. 320 с.
4. Пасічник С.М. Становлення системи центральної адміністрації Гетьманщини. URL : www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=798
5. Смолій В. Козацтво та Запорізька Січ у суспільно-політичних процесах XVI–XIX ст. Козацькі Січі (Нариси з історії українського козацтва XVI–XIX ст.). Київ; Запоріжжя, 1998. 251 с.